

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับศาสนาอิสลามและการประยุกต์ใช้ของ ชุมชนมุสลิม

Philosophy of Sufficiency Economy and Islam: Its Application to The Muslim Communities in Thailand.

Received: October 20, 2023 ■ Revised: November 14, 2023 ■ Accepted: December 7, 2023

ศราวูดี อารีย์¹ นดา ศรีสอาด² ซารีฮาน ขวัญควิน³ ปารเมศ วิชัยดิษฐ⁴

Srawut Aree, Nada Srisaad, Sarehan Kwankawin, Paramet Wichaidit

---

¹ Ph.D. (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา (ตะวันออกกลาง)) ผู้อำนวยการศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อีเมลผู้เขียนหลัก: Srawut.a@chula.ac.th

Ph.D. (West Asian Studies (Middle East)) Director of the Muslim Studies Center Institute of Asian Studies Chulalongkorn University. Main author's email: Srawut.a@chula.ac.th

² M.S. (นวัตกรรมการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์) นักวิจัยอิสระ อีเมล: mdmr2179@gmail.com

M.S. (Real Estate Development Innovation). Independent Researcher. Email: mdmr2179@gmail.com

³ M.Pol. Sc. นักวิจัยศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีเมล:

sarehan1610@gmail.com

M.Pol. Sc. Researcher, Muslim Studies Center Institute of Asian Studies Chulalongkorn University

Email: sarehan1610@gmail.com

⁴ B.A. (อาเซียนศึกษา) ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีเมล:

paramet.w@chula.ac.th

B.A. (ASEAN Studies) Muslim Studies Center Institute of Asian Studies Chulalongkorn University Email:

paramet.w@chula.ac.th

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ เพื่อหาความสอดคล้องระหว่างหลักการคำสอนของอิสลามและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีการดำเนินชีวิตของมุสลิมไทยในหลากหลายพื้นที่ที่มีความแตกต่าง

วิธีการศึกษา คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study Research Method) ซึ่งอยู่ในขอบข่ายของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ที่ประกอบไปด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่ม โดยคัดเลือกชุมชนมุสลิมทั้งหมด 4 ชุมชนเป็นกรณีศึกษา

ผลการวิจัย พบว่า บทบัญญัติของอิสลามมีเนื้อหาสอดคล้องกับคำสำคัญในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ คำสอนของอิสลามมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมุสลิมเป็นอย่างมาก อันเป็นปัจจัยโน้มนำมุสลิมไปสู่การดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากกรณีศึกษาพบว่าชุมชนและคนในชุมชนได้รับแนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้เนื่องจากมีความคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตแบบอิสลาม

การนำผลวิจัยไปใช้ เมื่อได้นำมาปฏิบัติแล้วทำให้วิถีชีวิตเดิมของชุมชนมีแบบแผนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น จนสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่งให้แก่ชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้ ความแตกต่างของบริบททางกายภาพและสังคมวัฒนธรรมเป็นผลให้กรณีศึกษาแต่ละชุมชนมีลักษณะและวิธีการขับเคลื่อนสังคมในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกันไป

คำสำคัญ: ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักคำสอนอิสลาม ชุมชนมุสลิม การประยุกต์ใช้

Abstract

Objectives This study aims to find the theoretical interrelation between Islamic teachings and the philosophy of sufficiency economy, as well as to analyze the application of Sufficiency Economy Philosophy in the way of life of Thai Muslims in many different contexts.

Methodology In conducting this research, we utilized a ‘Case Study Research Method’ within the scope of qualitative research that consists of document studies, in-depth interviews and group discussions.

Research findings Four Muslim communities were selected as case studies in this research. The findings showed that the provisions of Islam are in consistent with the key words of the philosophy of sufficiency economy. The teachings of Islam have a huge influence on the Muslim way of life that leads Muslims to live in line with the philosophy of sufficiency economy.

Contribution From the case studies of the 4 Muslim communities we found that when implemented, it makes the Islamic way of life of the Muslim community more structured and concrete, leading them to increase their ability to be self-reliant and build stronger immunity for the community. However, differences in physical and socio-cultural contexts resulted in case studies in each area having different approaches and methods when implementing the philosophy of sufficiency Economy.

Keywords: sufficiency economy, Islamic Teaching, Muslim Community, application

บทนำ

แนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” หรือที่ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Sufficiency Economy” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 นั้นได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างแพร่หลาย ทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน การเรียนรู้ทำความเข้าใจและการรู้จักปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างสมดุลระหว่างสังคม ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนภายใต้การเปลี่ยนแปลงและความผันผวนของกระแสสังคม และระบบเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศที่มีความซับซ้อนและคาดเดาผลกระทบได้ยาก อภิชัย พันธเสน (2560) ได้อธิบายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงลึกโดยได้แสดงการวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบเอาไว้ ซึ่งวางเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมเป็นปัจจัยนำเข้าที่จำเป็นสำหรับการทำความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียง เพราะด้วยความรู้ควบคู่คุณธรรมนี้เองจะนำไปสู่การเข้าใจทางสายกลาง ซึ่งเป็นกระบวนการหลักของการวิเคราะห์เชิงระบบ

นักวิชาการอิสลามอย่าง สันติ เสือสมิง (2553) ได้อธิบายว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้มีนัยบ่งชี้ที่อยู่ในกรอบแห่งหลักการอิสลาม มุสลิมควรตระหนักถึงคุณค่าและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติต่าง ๆ ทั้งในมิติของบทบัญญัติทางศาสนาและคุณธรรม คือการปฏิบัติตามคำสั่งใช้ ละเว้นตามคำสั่งห้ามของพระเจ้า และการปฏิบัติตามแบบอย่างของศาสนทูตมุฮัมมัด ซึ่งก่อให้เกิดคุณค่าต่อมิติทางสังคม เช่น การมีคุณธรรมของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่เข้มแข็ง มิติทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ การติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน และมิติด้านทรัพยากร/ สิ่งแวดล้อมพลังงาน อันได้แก่ การมีความเข้าใจต่อสภาพของที่ดินทำกิน ปริมาณน้ำฝน พืชพรรณ พันธุ์สัตว์ และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ การบริหารการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งมิติเหล่านี้มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้นอกจากจะทำให้คุณค่าต่อชุมชนสังคมและประเทศชาติแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของคนในกระบวนการเรียนรู้ การคิด

วิเคราะห์ การแก้ปัญหาและการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีกว่า นำไปสู่การมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้และการแก้ปัญหาท้องถิ่นและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวให้คนรุ่นต่อ ๆ ไป

นอกจากนี้ ผลจากการวิจัย “พลังชุมชนและการบูรณาการเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนพุทธ มุสลิม และอาข่า ในประเทศไทย” โดยกนกรัตน์ ยศไกร (2554) พบว่าชุมชนกรณีศึกษาที่เป็นมุสลิมในภาคใต้มีความโดดเด่นด้านคุณธรรม (การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ความสมถะ) และความรู้ ดังนั้น มุสลิมที่เคร่งครัดในการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอิสลามจึงถือเป็นผู้มีพื้นฐานด้านคุณธรรมที่แข็งแกร่ง ซึ่งเป็นหนึ่งในสองปัจจัยนำเข้าที่จำเป็นต่อการทำความเข้าใจและการปรับใช้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชีวิต ด้วยเหตุดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความสอดคล้องในเชิงทฤษฎีระหว่างอิสลามกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และศึกษาการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับวิถีชีวิตของชุมชนมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ ในบริบทที่มีความแตกต่างกัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้ การแก้ปัญหา และการบริหารจัดการชุมชน ที่มีเงื่อนไขทางวัฒนธรรม สังคมภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหาความสอดคล้องระหว่างหลักการเศรษฐกิจอิสลามกับหลักการเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงทฤษฎี
2. เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีการดำเนินชีวิตของมุสลิมไทยในหลากหลายพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันในเชิงบริบท

วิธีการศึกษา

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study Research Method) ซึ่งอยู่ในขอบข่ายของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ที่ประกอบไปด้วย การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่ม โดย

คัดเลือก 4 ชุมชนมุสลิมเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ 1. กองทุนชะกาต (บัยตุลมาล) ชุมชนมุสลิมมัสยิดออตตักวา จังหวัดเชียงใหม่ 2. ชุมชนต้นแบบมุสลิมอิสาน มัสยิดอัลมูบารอก จังหวัดอุดรธานี 3. ชุมชนมุสลิมบ้านบางโรง จังหวัดภูเก็ต 4. ชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตตักวา (ลำไทร) หนองจอก กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบของ อภิชัย พันธเสน เป็นกรอบในการทำความเข้าใจความสอดคล้องระหว่างอิสลามกับหลักการเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ คุณธรรมและความรู้ ปัจจัยเชิงกระบวนการ (Process) ได้แก่ ทางสายกลาง ความมีเหตุผล ความพอประมาณ การพึ่งพาตนเอง การมีภูมิคุ้มกัน และผลผลิต (Output) ได้แก่ (ความยั่งยืน สมดุล และมั่นคง ของทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษา

เมื่อได้วิเคราะห์เปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของแต่ละกรณีศึกษาตามแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบดังกล่าวแล้ว พบว่าการปฏิบัติงานหรือการดำรงชีวิตของมุสลิมทั้งในระดับปัจเจก ระดับชุมชน และระดับองค์กร ล้วนมีความสอดคล้องเกี่ยวข้องกับคำสำคัญในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังรายละเอียดของแต่ละกรณีศึกษาข้างต้นนี้

กรณีศึกษาที่ 1 กองทุนชะกาตเชียงใหม่

เป็นองค์กรศาสนาระดับจังหวัดที่ทำงานในเชิงสังคมสงเคราะห์และพัฒนาชุมชน พัฒนาคุณภาพชีวิต ในขอบเขตของบทบัญญัติศาสนาอิสลามว่าด้วยเรื่องชะกาต โดยสามารถสรุปความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้

ตารางที่ 1 กรณีศึกษากองทุนชะกาตเชียงใหม่

ความสอดคล้องในปัจจุบันเข้า	
<p>คุณธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ซื่อสัตย์สุจริต - ขยันหมั่นเพียร <p>อดทน</p> <ul style="list-style-type: none"> - สามัคคี เอื้อเฟื้อ <p>แบ่งปัน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - มีการกระจายเงินชะกาตให้ทั่วถึง ทำให้ชะกาตไม่กระจุกอยู่กับกลุ่มคนในวงแคบ ซึ่งแสดงถึงความพยายามที่จะแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ หยิบยื่นโอกาสให้แก่ผู้อื่นในวงกว้าง - ยึดหลักความโปร่งใสในการทำงาน ข้อมูลต่าง ๆ สามารถตรวจสอบได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้จ่าย ผู้รับ ยอดจัดเก็บ และการเบิกจ่ายชะกาต - มีความเพียรพยายามในการให้ความช่วยเหลือผู้รับชะกาต เพื่อให้ชะกาตนั้นคุ้มค่าเกิดประโยชน์ต่อผู้รับชะกาตให้มากที่สุด และมีการติดตามให้คำแนะนำผู้รับชะกาตในเรื่องธุรกิจหรืออาชีพอีกด้วย - สร้างความร่วมมือและความสามัคคีระดับจังหวัด ในสังคมมุสลิม ในการทำงานเพื่อศาสนาและสังคมที่ไม่ได้รับผลตอบแทนได้นอกจากความสุขและผลบุญ
<p>ความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปัญญา (รอบรู้) - สติ <p>(รอบคอบระมัดระวัง)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - มีความรอบรู้ในวิชาการที่เกี่ยวข้องทั้งข้อบัญญัติศาสนาและระบบการบริหารจัดการสมัยใหม่ และรู้จักนำมาประยุกต์ใช้และบูรณาการเข้าด้วยกัน - มีความรู้ความเข้าใจต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม บริบททางสังคมและสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของตนเองเป็นอย่างดี

	<ul style="list-style-type: none"> - มีความรอบคอบระมัดระวังในการตีความบทบัญญัติศาสนาให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงของสังคม
ความสอดคล้องในกระบวนการ	
<p>มีเหตุผล (วิถีชีวิต)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การเลือกใช้วิธีการรวบรวมชะกาศที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของพื้นที่ - ใช้ความมีเหตุผลในการจัดสรรแจกจ่ายเงินชะกาศ โดยคำนึงถึงความเป็นจริงและความต้องการของสังคมมุสลิม - วิธีจ่ายตามระยะเวลาที่เหมาะสม ในการจ่ายชะกาศสังคมสงเคราะห์รายเดือน หากจ่ายครั้งเดียวจำนวนเต็มยอด เงินนั้นอาจถูกใช้หมดอย่างรวดเร็วทำให้ไม่สามารถใช้ยังชีพได้ตลอดทั้งปี - ชะกาศฉุกเฉินเป็นวิธีการใช้เงินชะกาศที่มีความยืดหยุ่น เพื่อรองรับเหตุการณ์ที่อาจคาดไม่ถึง โดยได้กำหนดระเบียบพิเศษไว้สำหรับชะกาศฉุกเฉินรองรับการเบิกใช้เงินให้ทันท่วงทีต่อการช่วยเหลือที่อาจเกิดขึ้น
<p>ความพอประมาณ (วิถีคิด)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - กองทุนชะกาศแนะนำและกระตุ้นให้ผู้รับชะกาศได้รู้จักวิเคราะห์ตนเองด้วยความมีเหตุผล ช่วยมองหาสาเหตุที่แท้จริงที่เป็นอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ซึ่งบางกรณีอาจไม่จำเป็นต้องช่วยเหลือด้วยเงิน และกองทุนชะกาศยังมุ่งเน้นให้ผู้รับชะกาศรู้จักพอประมาณในการทำธุรกิจ ไม่ทำเกินกำลัง สนับสนุนให้พึ่งพาตนเอง และในที่สุดจะนำไปสู่การมีภูมิคุ้มกันของผู้รับชะกาศ ซึ่ง
<p>พึ่งพาตนเอง (วิถีการ)</p>	
<p>มีภูมิคุ้มกัน (วิถีการ)</p>	

	จะสามารถเอาตัวรอดในสังคม และกลายเป็น 'ผู้ให้' ในอนาคต
ความสอดคล้องในผลผลิตที่คาดหวัง	
สังคม วัฒนธรรม (ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม)	<ul style="list-style-type: none"> - ชะกาดทุนการศึกษาและสนับสนุนการต่อยอดอาชีพ เป็นการพัฒนาดคน (ทุนมนุษย์) ให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง สามารถเอาตัวรอดในสังคมและกลายเป็น 'ผู้ให้' ในอนาคต - บทบัญญัติชะกาดและการทำงานของกองทุนชะกาด ทำให้คนที่ไม่เคยรู้จักกันได้มาช่วยเหลือกัน ทั้งผู้ให้ชะกาด กรรมการกองทุน ผู้รับชะกาด เป็นพื้นที่ที่ให้คนซึ่งมีฐานะทางสังคมต่างกันได้มาทำความรู้จัก สร้างความคุ้นเคยกันและกัน - การเยี่ยมเยียนให้กำลังใจชาวชะกาดสังคมสงเคราะห์ทุกเดือน ทำให้ชาวชะกาดรู้สึกซาบซึ้งที่ไม่ถูกทอดทิ้งจากสังคม แสดงถึงคุณธรรม การเอื้อเพื่อแบ่งปัน อันส่งผลต่อผลผลิตที่คาดหวังคือ สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างผู้คนในสังคมและสร้างความยั่งยืนของทุนทางสังคมให้เกิดขึ้น
เศรษฐกิจ (ทุนทางกายภาพและการเงิน)	<ul style="list-style-type: none"> - บทบัญญัติชะกาดและการทำงานของกองทุนชะกาดได้ช่วยเหลือให้ชาวชะกาดมีอาชีพที่มั่นคงจนสามารถดูแลคนในครอบครัวได้ - เมื่อการช่วยเหลือสนับสนุนด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพกระจายตัวอย่างทั่วถึง คนในสังคมส่วนใหญ่จึงมีความพร้อมในการขับเคลื่อน

ระบบเศรษฐกิจในระดับสูงต่อไป คือระดับจังหวัด ไปถึงระดับภูมิภาค
--

กรณีศึกษาที่ 2 ชุมชนบ้านบางโรง จังหวัดภูเก็ต

มีการดำเนินการของชุมชน ที่เชื่อมโยงกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อย่างชัดเจนทั้งในระดับปัจเจกและระดับชุมชน โดยสามารถสรุปความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้

ตารางที่ 2 กรณีศึกษาชุมชนบ้านบางโรง จังหวัดภูเก็ต

ความสอดคล้องในปัจจุบันนำเข้า	
คุณธรรม - ซื่อสัตย์สุจริต - ขยันหมั่นเพียร อดทน - สามัคคี เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน	ระดับชุมชน มีความร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขปัญหาส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรส่วนรวม ระดับปัจเจก มีความรับผิดชอบ ขยัน อดทนในการประกอบอาชีพ พยายามที่จะสร้างความปรองดองในสังคม
ความรู้ - ปัญญา (รอบรู้) - สติ (รอบคอบ ระมัดระวัง)	ระดับชุมชน มีการวางแผนแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบอิสลาม สอดคล้องกับทรัพยากรที่มี โดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเชื่อมโยงได้และปรับใช้เป็นอย่างดี ระดับปัจเจก มีการศึกษาความรู้ที่เกี่ยวข้องในอาชีพของตน รู้จักสังเกตจนนำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการประกอบอาชีพ
ความสอดคล้องในกระบวนการ	
ทางสายกลาง (กระบวนการหลัก)	ระดับชุมชน มีความเข้าใจและสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากร

	<p>มีการคำนึงถึงความสมดุลของทั้ง 3 องค์ประกอบในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน</p> <p>ระดับปัจเจก คำนึงถึงความสมดุลในการใช้ทรัพยากร คือ มีการใช้ให้หมดไป ควบคู่กับการสร้างทดแทนขึ้นมาใหม่</p>
<p>มีเหตุผล (วิถีชีวิต)</p>	<p>ระดับชุมชน เลือกวิธีการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตและทรัพยากรของพื้นที่ ดึงเห็นได้จากการดำเนินงานของกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงการร่วมกันแก้ไขวิกฤตทรัพยากรและการฟื้นฟูป่าชายเลน</p> <p>ระดับปัจเจก มีความเข้าใจในเหตุปัจจัยและผลที่ตามมา คือ เข้าใจว่าการจะมีความมั่นคงในชีวิตได้นั้น ต้องประกอบด้วยความมั่นคงทางอาหารและอาชีพ ซึ่งการที่จะมีอาหารและอาชีพที่มั่นคงได้นั้น ก็ต้องพึ่งพาทรัพยากร ยิ่งทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ชีวิตก็จะยิ่งมั่นคง จึงสอดคล้องกับหลักการของการอนุรักษ์เพื่อกินเพื่อใช้</p>
<p>ความพอประมาณ (วิถีคิด)</p>	<p>ระดับชุมชน ชุมชนพึ่งพาตนเองในการแก้ไขปัญหาทรัพยากร ไม่รื้อให้เป็นที่ของภาครัฐ และเมื่อได้</p>
<p>พึ่งพาตนเอง (วิธีการ)</p>	<p>ฟื้นฟูทรัพยากรขึ้นมาแล้ว ก็ได้กำหนดกติกาเพื่อ</p>
<p>มีภูมิคุ้มกัน (วิธีการ)</p>	<p>ควบคุมให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณ และการอนุรักษ์ทรัพยากร ทำให้มีกิน มีใช้เรื่อยไป นั่นคือมีความมั่นคงทางอาหาร อาชีพ ที่เน้นพึ่งพาตนเองและธรรมชาติ จึงมีภูมิคุ้มกัน สามารถอยู่รอดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม</p> <p>ระดับปัจเจก พึ่งพาตนเองเรื่องอาหาร การประกอบอาชีพ พอใจกับรายได้ที่ได้รับซึ่งเพียงพอต่อการใช้ชีวิตโดยไม่ลำบาก</p>

ความสอดคล้องในผลผลิตที่คาดหวัง	
<p>สังคม วัฒนธรรม (ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม)</p>	<p>ระดับชุมชน</p> <ul style="list-style-type: none"> - คนในชุมชนมีการช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในการประกอบอาชีพและเรื่องอื่น ๆ - มีการรวมกลุ่มเป็นประจำหลังละหมาดวันศุกร์ ทำให้สามารถถามไถ่ ปรีกษาหารือ ร่วมกันได้เมื่อเกิดปัญหาขึ้น และกิจกรรมของกลุ่มท่องเที่ยวที่ทำให้ชาวชุมชนได้ร่วมมือกันในการดำเนินงาน - พื้นที่ชุมชนอยู่ในเขตชนบทของจังหวัดภูเก็ต ชาวบ้านจึงมีความรู้สึกไม่ห่างเหินและความเป็นมุสลิมยังทำให้มีความรู้สึกเป็นพี่น้องร่วมศรัทธา แม้จะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นบ้าง แต่คนในชุมชนเองก็มีความพยายามในการใช้กระบวนการขับเคลื่อนชุมชนเป็นเครื่องมือในการประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้นให้กลับมาเหมือนเดิมให้ได้มากที่สุด <p>ระดับปัจเจก ดำรงชีวิตอย่างมีแบบแผน มีความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบต่อสังคม</p>
<p>เศรษฐกิจ (ทุนทางกายภาพและการเงิน)</p>	<p>ระดับชุมชน การเปิดชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวที่ไม่มุ่งเน้นเม็ดเงิน แต่เน้นความสมดุลของสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากร ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวในระยะยาว แม้ได้รับเม็ดเงินไม่มาก แต่มีเม็ดเงินเข้ามาได้ตลอด</p> <p>ระดับปัจเจก มีความพึงพอใจภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพของตนเองที่ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม มีรายได้ที่พอเพียงกับการใช้ชีวิต มีไม่มาก แต่มั่นใจว่าจะมีไม่ขาดอย่างแน่นอน</p>

<p>สิ่งแวดล้อม (ทุนสิ่งแวดล้อม)</p>	<p>ระดับชุมชน จากวิกฤตทรัพยากรในอดีต ทำให้ชุมชนเกิดสำนึกร่วม เป็นผลให้เกิดความร่วมมืออย่างแข็งขันที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีกติกาในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน มีความเข้าใจ สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากร จึงมีการคำนึงถึงความสมดุลของ 3 สิ่ง จนสามารถเลือกวิธีการที่เหมาะสม ไม่มุ่งเน้นการพัฒนาที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากร</p> <p>ระดับปัจเจก วิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ทำให้ตระหนักว่าหากทรัพยากรถูกทำลายไปชีวิตของตนเองครอบครัว และชุมชนจะไม่มั่นคง จึงมีใจรักและหวงแหนธรรมชาติอันถือเป็นสมบัติล้ำค่าของทุก ๆ คน</p>
--	--

กรณีศึกษาที่ 3 ชุมชนต้นแบบมุสลิมอีสาน มัสยิดอัลมูบรอก บ้านหนองหมื่นท้าว ตำบลโนนสูง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

องค์ประกอบที่ศึกษาทั้งหมดของชุมชนมีการเชื่อมโยงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างชัดเจนทั้งในระดับปัจเจก ระดับชุมชน รวมถึงในระดับองค์กร โดยสามารถสรุปความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้

ตารางที่ 3 กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบมุสลิมอีสาน มัสยิดอัลมูบรอก บ้านหนองหมื่นท้าว ตำบลโนนสูง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

<p>ความสอดคล้องในปัจจุบันนำเข้า</p>	
<p>คุณธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ซื่อสัตย์สุจริต - ขยันหมั่นเพียร <p>อดทน</p>	<p>ระดับองค์กร มุลินิสถนับสนุนให้มีการเรียนรู้อบรมศาสนาอิสลามในระดับภูมิภาค มัสยิดเป็นแหล่งเรียนรู้ศาสนาระดับชุมชน เพื่อสร้างคนให้เป็นผู้มีคุณธรรมและโรงเรียนมีการปลูกฝังคุณธรรมแก่ผู้เรียน การ</p>

<p>- สามัคคี เอื้อเพื่อ แบ่งปัน</p>	<p>เสริมสร้างสันติสุขในสังคมผ่านการเรียนรู้ของคนใน พหุวัฒนธรรม</p> <p>ระดับชุมชน มีความเอื้อเพื่อ แบ่งปัน สามัคคีภายใน ชุมชน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับภายนอกชุมชนที่ ไม่ใช่มุสลิม</p> <p>ระดับปัจเจก ดำรงตนเป็นผู้มีคุณธรรมในฐานะมุสลิม เช่น มีความซื่อสัตย์สุจริต ขยันอดทนในการทำงาน ประกอบสัมมาอาชีพ</p>
<p>ความรู้</p> <p>- ปัญญา (รอบรู้)</p> <p>- สติ (รอบคอบ ระมัดระวัง)</p>	<p>ระดับองค์กร มุลินิติได้เล็งเห็นถึงปัญหาการด้อย โอกาสทางการศึกษาศาสนาที่เกิดขึ้นของมุสลิมภาค อีสาน และใช้เครือข่ายในการประสานความร่วมมือ และความช่วยเหลือจากภายนอก</p> <p>ระดับชุมชน มีการวางแผนในการสร้างชุมชน โดย สร้างองค์ประกอบชุมชนเป็นลำดับ โดยคำนึงถึงความ ต้องการขั้นพื้นฐานในแต่ละช่วงเวลา และคาดการณ์ การเติบโตในอนาคต</p> <p>ระดับปัจเจก ชาวชุมชนพยายามที่จะพัฒนาตนเอง และต่อยอดอาชีพโดยการศึกษาข้อมูลและขยาย กิจการอย่างระมัดระวัง</p>
ความสอดคล้องในกระบวนการ	
<p>ทางสายกลาง (กระบวนการหลัก)</p>	<p>ระดับองค์กรและระดับชุมชน สร้างวิถีชีวิตที่สมดุล ระหว่างศาสนาและสังคม ไม่ละเลยข้อบัญญัติศาสนา และไม่ปล่อยให้สังคมดำเนินไปโดยไร้ทิศทาง</p> <p>ระดับปัจเจก ประกอบอาชีพ ขยายธุรกิจด้วยความ พอประมาณ ไม่มากหรือน้อยเกินไป สร้างวิถีชีวิตส่วน</p>

	บุคคลที่สมดุระหว่างหลักคำสอนศาสนาต่างอื่น ๆ และด้านการประกอบอาชีพ
มีเหตุผล (วิถีชีวิต)	ระดับองค์กรและระดับชุมชน มีการดำเนินงานโดยคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงทางกายภาพของพื้นที่วัฒนธรรมท้องถิ่น และเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ทางสังคม ระดับปัจเจก การตัดสินใจในการประกอบอาชีพประกอบกิจการด้วยการคำนึงถึงศักยภาพของตนเองและช่องว่างทางการตลาดในกรณีของครัวเรือนที่มีกิจการใส่อ้าวใส่กรอกอิสานฮาลาล
ความพอประมาณ (วิถีคิด)	ระดับองค์กร มีการก่อตั้งเพื่อการศึกษาและพัฒนามุสลิมอิสาน แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะพึ่งพาตนเองของบุคลากรและสังคมมุสลิมในภาคอิสาน ใน
พึ่งพาตนเอง (วิถีการ)	เรื่องการให้การศึกษาศาสนาอิสลามและการพัฒนาสังคมด้านอื่น ๆ
มีภูมิคุ้มกัน (วิถีการ)	ระดับชุมชน มีการออกแบบชุมชนให้อยู่ได้ด้วยตนเองในอนาคต ซึ่งองค์ประกอบเหล่านั้นจะค่อยๆ เกิดขึ้นตามวาระเวลา ทำตามกำลังที่ละเล็กทีละน้อย และหากโครงการต่าง ๆ สำเร็จครบถ้วน ชุมชนก็จะพึ่งพาตนเองได้อย่างสมบูรณ์ ระดับปัจเจก ประกอบอาชีพด้วยความพอประมาณไม่ทำเกินกำลัง เน้นการพึ่งพาตนเอง ยึดมั่นในศาสนา เป็นภูมิคุ้มกันตนเอง ให้มีสติ มีจิตใจเข้มแข็งรองรับปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเข้ามาในอนาคต
ความสอดคล้องในผลผลิตที่คาดหวัง	
สังคม วัฒนธรรม	ระดับองค์กร สร้างเครือข่ายที่ยึดโยงมุสลิมอิสานทุกพื้นที่เข้าด้วยกัน มีการพึ่งพาช่วยเหลือกันในสังคมวง

<p>(ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม)</p>	<p>กว้างระดับภูมิภาค สังคมมุสลิมอีสานจะรู้จักกันในวงกว้างและมีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ</p> <p>ระดับชุมชน มีความเอื้อเพื่อ แบ่งปัน สามัคคีภายในชุมชน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับภายนอกชุมชนที่ไม่ใช่มุสลิม</p> <p>ระดับปัจเจก มีทัศนคติที่ดีในการอยู่อย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยระหว่างกัน</p>
<p>เศรษฐกิจ (ทุนทางกายภาพและการเงิน)</p>	<p>ระดับองค์กร โรงเรียนทำให้เกิดการสร้างงานของคนในพื้นที่ พบว่าครูสอนภาษาคนหนึ่งเคยประกอบอาชีพแอร์โฮสเตส ต่อมาเมื่อมีวิกฤตโควิด จึงถูกเลิกจ้าง จึงกลับบ้านเกิดและมาสมัครเป็นครูที่โรงเรียนสันติธรรมวิทยาแห่งนี้ และพบว่าชาวชุมชนท่านหนึ่งประกอบอาชีพทำขนมหวาน ได้รับทำอาหารว่างให้กับทางโรงเรียน</p> <p>ระดับชุมชน มีการสนับสนุนอาชีพ อุดหนุนกันภายในชุมชน เช่น การใช้ช่างในชุมชนก่อสร้างบ้าน อาคาร โรงเรียน รวมถึงการอุดหนุนสินค้าอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีแผนงานรุ่น 2 ที่จะเริ่มโครงการใหม่ที่สนับสนุนการออม สนับสนุนทุนเพื่อประกอบอาชีพ และโครงการสนับสนุนอาชีพการเลี้ยงโคเพื่อจำหน่ายเนื้อของชุมชนในอนาคต</p> <p>ระดับปัจเจก ชาวชุมชนมีความพยายามที่จะประกอบอาชีพด้วยตนเอง ไม่ทำตนเป็นผู้ว่างงาน และส่งเสริมอาชีพคนในครอบครัวโดยการผลิตที่ใช้แรงงานครัวเรือน</p>

<p>สิ่งแวดล้อม (ทุนสิ่งแวดล้อม)</p>	<p>ข้อค้นพบกิจกรรมระดับชุมชน ระดับปัจเจก ปลูกพืชสวนครัวปลอดสารเคมี การนำเศษอาหารจากครัวเรือนมาทำน้ำหมัก ทำปุ๋ย ลดการใช้พลังงานโดยไม่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ</p>
--	--

กรณีศึกษาที่ 4 ชุมชนแผ่นดินทองคอยรูตตี๊กว่า หนองจอก กรุงเทพมหานคร

เมื่อพิจารณาชุมชนแห่งนี้จะเห็นได้ว่า มีการเชื่อมโยงระหว่างชุมชนแผ่นดินทองคอยรูตตี๊กว่ากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างชัดเจนทั้งในระดับปัจเจกและระดับชุมชน โดยสามารถสรุปความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ ดังนี้

ตารางที่ 4 กรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยรูตตี๊กว่า หนองจอก กรุงเทพมหานคร

<p>ความสอดคล้องในปัจจุบันนำเข้า</p>	
<p>คุณธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ซื่อสัตย์สุจริต - ขยันหมั่นเพียร อดทน - สามัคคี เอื้อเฟื้อแบ่งปัน 	<p>ระดับชุมชน มีความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม</p> <p>ระดับปัจเจก มีความขยัน อดทนในการประกอบอาชีพ มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น</p>
<p>ความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปัญญา (รอบรู้) - สติ <p>(รอบคอบ ระมัดระวัง)</p>	<p>ระดับชุมชน มีการถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้กันในชุมชน ทั้งในเรื่องหลักการเศรษฐกิจพอเพียงและเรื่องอื่น ๆ ในชุมชน</p> <p>ระดับปัจเจก มีการศึกษาความรู้ที่เกี่ยวข้องในอาชีพของตนและในสิ่งที่ตนเองสนใจ จนสามารถนำมาปฏิบัติใช้ได้จริงและนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต</p>

ความสอดคล้องในกระบวนการ	
ทางสายกลาง (กระบวนการหลัก)	ระดับชุมชน ใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ระดับปัจเจก คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง เกิดความสมดุล
มีเหตุผล (วิถีชีวิต)	ระดับชุมชน มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของสังคมแต่ยังยึดมั่นในความพอเพียงในการดำเนินชีวิต ไม่ฟุ่มเฟือย ระดับปัจเจก มีความพอเพียงในการใช้ชีวิตไม่ยึดติดกับสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่จำเป็น พึ่งพาตนเองเป็นหลัก
ความพอประมาณ (วิธีคิด)	ระดับชุมชน มีการช่วยเหลือพึ่งพากันในชุมชน ระดับปัจเจก พึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิต ไม่ใช่
พึ่งพาตนเอง (วิธีการ)	ง่ายเกินความจำเป็น ไม่กู้หนี้ยืมสินมาใช้ นอกจาก
มีภูมิคุ้มกัน (วิธีการ)	เพื่อการทำธุรกิจ
ความสอดคล้องในผลผลิตที่คาดหวัง	
สังคม วัฒนธรรม (ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม)	ระดับชุมชน - คนในชุมชนมีคุณภาพ มีการช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในทุก ๆ เรื่อง มีความเป็นญาติพี่น้องอยู่สูงมาก ทำให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน - มีการรวมกลุ่มเป็นประจำหลังละหมาดวันศุกร์ มีการเรียนการสอนศาสนา ทำให้ได้พบปะพูดคุยเรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชน เพิ่มความแน่นแฟ้นเหนียวแน่นในชุมชน ระดับปัจเจก ใช้ชีวิตด้วยความพอเพียงมีแบบแผน ไม่ฟุ้งเฟ้อ

<p>เศรษฐกิจ (ทุนทางกายภาพและการเงิน)</p>	<p>ระดับชุมชน คนในชุมชนใช้ชีวิตด้วยความพอเพียงจนเป็นวิถีชีวิตอยู่ก่อนแล้ว ปลูกพืชผักเพื่อการอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลัก ส่วนใหญ่จะเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้าขาย</p> <p>ระดับปัจเจก มีความพึงพอใจในการใช้ชีวิตแบบพอเพียงคือไม่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายที่เกินความจำเป็นในเรื่องอาหาร เนื่องจากทุกอย่างสามารถหารับประทานได้ภายในครัวเรือน</p>
<p>สิ่งแวดล้อม (ทุนสิ่งแวดล้อม)</p>	<p>ระดับชุมชน จากการที่ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่อดีต ทำให้สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างเพียงพอมาจนถึงปัจจุบัน มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ไม่ปล่อยให้ทรัพยากรว่างเปล่าในชุมชน</p> <p>ระดับปัจเจก ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน คุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด ในการเลี้ยงชีพ</p>

การอภิปรายผล

เนื้อหาการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้มีเป้าหมายเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยในการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของแต่ละกรณีศึกษา และนำเสนอคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชากรมุสลิมในมิติต่าง ๆ อันได้แก่ คุณค่าในมิติเศรษฐกิจและทรัพยากร คุณค่าในมิติสังคม คุณค่าต่าง ๆ ดังกล่าวในมิติของหลักคำสอนศาสนาอิสลาม และคุณค่าต่อการสร้างและดำรงอยู่ของอัตลักษณ์มุสลิมไทย โดยงานวิจัยนี้ได้ใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบของ อภิชัย

พันธเสน ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output)

1 การวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า

เงื่อนไขคุณธรรม ลักษณะสำคัญบางประการของคำสอนอิสลามที่ทำให้มุสลิมส่วนใหญ่ศรัทธาเชื่อมั่นยึดถือและปฏิบัติตามบทบัญญัติอิสลามอย่างมั่นคงนั้น ได้แก่ **มุมมองและความเชื่อเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของพระเจ้า** คำสอนอิสลามเน้นย้ำให้มีการยำเกรงต่อพระเจ้าเพียงผู้เดียว พระองค์ทรงรู้ ทรงเห็น ทรงได้ยินทุกการกระทำของเขาทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ทำให้มุสลิมส่วนใหญ่มีความละอายเกรงกลัวต่อการทำบาป (เชื่อมโยงกับการมีคุณธรรม) การตระหนักว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามประสงค์ของพระเจ้า เมื่อยามมีภัยอันตราย ความผิดพลาด ความทุกข์ต่าง ๆ เกิดขึ้น ถือเป็นบททดสอบจากพระองค์ มุสลิมจึงต้องใช้สติปัญญา ความมีเหตุผล เพื่อให้ตนเองผ่านพ้นบททดสอบนั้น ๆ ให้ได้ (เชื่อมโยงกับความรู้ ความมีเหตุผล) ในทำนองเดียวกันหากได้รับสิ่งดีงาม ประสบความสำเร็จสมดังที่ตั้งใจ เขาก็จะไม่แสดงความดีใจจนเกินขอบเขต ไม่เย่อหยิ่งตระหง่านในความรู้ความสามารถของตนเอง เนื่องจากตระหนักดีว่าพระเจ้าคือผู้ทรงประทานให้ **มุสลิมได้รับการชำระขัดเกลาฝึกฝนจิตใจอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอผ่านการปฏิบัติศาสนกิจ** ทำให้ได้ฝึกความอดทนอดกลั้นทั้งร่างกายและจิตใจ ที่จะไม่ทำตามความต้องการที่ไม่ดีอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้การประกอบศาสนกิจได้ทำให้มุสลิมมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความเห็นใจเอื้อเฟื้อแบ่งปันต่อผู้อื่นในสังคม อีกทั้งการปฏิบัติศาสนกิจอย่างสม่ำเสมอช่วยตอกย้ำและขัดเกลาจิตใจให้มีคุณธรรม สุดท่าย **มุสลิมมีจุดมุ่งหมายอันสูงส่งในชีวิตหลังความตาย** ความเชื่อในเรื่องการตอบแทนและชีวิตในโลกหน้าทำให้มุสลิมตระหนักว่าทุกการกระทำต้องถูกสอบสวนและได้รับการตอบแทนจากพระเจ้า ทำให้มุสลิมไม่ยึดติดกับอำนาจ ชื่อเสียง ทรัพย์สินเงินทอง ความสะดวกสบาย ความบันเทิงรื่นเริงใจ เพราะโลกนี้ไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตนั่นเอง (เชื่อมโยงกับคุณธรรม ภูมิคุ้มกัน ทางสายกลาง ความมีเหตุผล การพึ่งพาตนเอง) ซึ่งเหล่านี้ทำให้มุสลิมมีทัศนคติมุมมองในการดำเนินชีวิตบนโลกใบนี้ที่เป็นเอกลักษณ์ และมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลัก

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะการมีพฤติกรรมแบบพอเพียงนั้นจะต้องมีจิตลักษณะแบบพอเพียง โดยมุสลิมในพื้นที่กรณีศึกษาทั้ง 4 แห่งมีการปลูกฝังเรื่องศาสนาเหมือนกัน โดยมีความซื่อสัตย์ในการประกอบอาชีพ

เงื่อนไขความรู้ ในมุมมองของศาสนาอิสลามมนุษย์จำเป็นต้องเป็นผู้รู้และรู้จักเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะในการทำงานที่จำเป็นเพื่อให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง เพิ่มโอกาสสู่ความก้าวหน้าของชีวิตสู่การมีอนาคตที่ดีและสร้างสรรค์สังคมที่ดี กรณีศึกษากองทุนชะกาต มีการดำเนินงานที่แสดงถึงความรู้ที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น การตีความบทบัญญัติศาสนาให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมด้วยความระมัดระวัง สามารถเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรม บริบททางสังคมและสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของตนเองเป็นอย่างดี และนำข้อบัญญัติศาสนามาประยุกต์ใช้กับระบบการบริหารจัดการสมัยใหม่อย่างเหมาะสม ส่วนกรณีชุมชนต้นแบบมุสลิมอีสานได้วางแผนในการสร้างองค์ประกอบชุมชนเป็นลำดับ คำนึงถึงความต้องการขั้นพื้นฐานในแต่ละช่วงเวลาและคาดการณ์การเติบโตในอนาคต ในระดับปัจเจกชน ชาวบ้านในชุมชนมุสลิมบ้านบางโรงมีการศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องในอาชีพของตน รู้จักสังเกตจนนำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ ชุมชนมุสลิมบ้านบางโรงยังมีการวางแผนแก้ไขปัญหาทรัพยากรและพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบอิสลามและทรัพยากรที่มี โดยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาปรับใช้ ซึ่งแสดงให้เห็นการรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม และชุมชนแผ่นดินทองคอยรดน้ำในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ที่ผู้นำชุมชนได้รับความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเห็นว่ามีผลคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนมาปรับใช้ จนนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองและการสร้างภูมิคุ้มกันได้เป็นอย่างดี

2 การวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการ

อิสลามสอนให้มุสลิมดำรงตนอยู่บนทางสายกลางในทุกมิติทั้งการประกอบศาสนกิจและการใช้ชีวิต ดังที่พระเจ้าได้ทรงดำรัสในอัลกุรอานว่า “จงแสวงหาสิ่ง

ที่อัลลอฮ์ได้ประทานแก่เจ้าเพื่อโลกหน้าและอย่าลืมนส่วนของเจ้าในโลกนี้” (อัลกุรอาน, 28) องค์กรกรณีศึกษาอย่างมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนามุสลิมอีสาน เป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ โดยเฉพาะการไม่ละเลยศาสนาและไม่ละทิ้งสังคม ในระดับปัจเจกนั้น มุสลิมทุกคนในพื้นที่กรณีศึกษาต่างก็มีการประกอบอาชีพเพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพด้วยตนเองควบคู่ไปกับการประกอบภารกิจทางศาสนา นอกจากนี้ศาสนาอิสลามยังได้กล่าวถึงทางสายกลางในระดับปัจเจกในด้านการใช้จ่าย คือ ต้องไม่สุรุ่ยสุร่าย (ไม่ใช้จ่ายไปในเรื่องที่ไม่จำเป็น) และไม่ตระหนี่ถี่เหนียว (และต้องจ่ายในเรื่องที่จำเป็น) ซึ่งหมายถึงการจ่ายไปในเรื่องที่เป็นภาคบังคับในศาสนา เช่น การจ่ายซะกาต หรือการให้ค่าเลี้ยงดูภรรยาและบุตร มุสลิมสามารถนำเรื่องทางสายกลางหรือความสมดุลนี้ไปใช้ได้กับทุกเรื่องในชีวิต ดังที่ศาสนทูตมุฮัมมัดได้กล่าวว่า “ที่ดีที่สุดของกิจการทั้งหลายคือตรงกลางของมัน” (รายงานโดยอิบนุ อัลฮัซม์อานีย์-หะดีษฎะอ์อิฟ)

ความมีเหตุผล หมายถึง การพิจารณาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในการตัดสินใจ หรือกระทำการใด ๆ การเข้าใจว่าหากต้องการให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีในอนาคตก็ต้องทำเหตุปัจจัยในปัจจุบันให้ดีเสียก่อน ซึ่งอิสลามที่สนับสนุนให้มนุษย์รู้จักหาคำตอบให้กับเหตุผลของการมีชีวิตบนโลกใบนี้ และเมื่อได้คำตอบว่าชีวิตบนโลกนี้ของตนมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือการสนองตอบพระประสงค์ของพระเจ้า หากต้องการได้รับผลตอบแทนที่ดีจากพระองค์ก็จำเป็นต้องทำเหตุแห่งการจะได้รับผลตอบแทนนั้นให้ดีเสียก่อน ซึ่งทุกกิจกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตบนโลกนี้ต่างก็อยู่ภายใต้กฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลนี้เช่นกัน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงการกระทำการใดที่มีการตัดสินใจบนพื้นฐานความมีเหตุผลโดยพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องและการคาดการณ์ผลกระทบ ถือเป็น การลดความเสี่ยง ทำให้สามารถตัดสินใจหรือเลือกสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ ตัวอย่างความมีเหตุผลของกรณีศึกษาในระดับปัจเจกที่ชัดเจนคือ หลักการอนุรักษ์เพื่อกินเพื่อใช้ของชุมชนมุสลิมบ้านบางโรงที่แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจว่า การจะมีความมั่นคงในชีวิตได้นั้น ต้องประกอบด้วยความมั่นคงทางอาหารและอาชีพ แต่การที่จะมีอาหารและอาชีพที่มั่นคงได้นั้นก็ต้องพึ่งพาทรัพยากร ยิ่งทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ชีวิตก็

จะยิ่งมั่นคง ในระดับชุมชน การสร้างชุมชนของชุมชนต้นแบบมุสลิมอีสาน มีการวางแผนในการสร้างองค์ประกอบชุมชนเป็นลำดับ โดยคำนึงถึงความต้องการขั้นพื้นฐานในแต่ละช่วงเวลาและการคาดการณ์การเติบโตในอนาคต ส่วนในระดับองค์กรนั้น มูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนามุสลิมอีสาน มีการดำเนินงานกิจกรรมโดยคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงทางกายภาพของพื้นที่ วัฒนธรรมท้องถิ่น และเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ทางสังคม

ความพอประมาณและการพึ่งพาตนเอง ถือเป็นหัวใจของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง มีไม่ขาดไม่เกิน มีอย่างพอเหมาะ สิ่งที่มาเกินไปหรือน้อยเกินไป ย่อมไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิต ความพอประมาณทำให้ชีวิตมี**ความสมดุล** คือ ทุกอย่างอยู่ในภาวะพอดี ไม่มีปัญหาจึงไม่เป็นทุกข์ ความพอประมาณ ทำให้สามารถ**พึ่งพาตนเอง**ได้ง่ายเพราะไม่โลภ ไม่อยากได้ในสิ่งที่ไม่จำเป็นและเกี่ยวโยงไปเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง สำหรับบทบัญญัติอิสลามแล้ว การไม่ฟุ่มเฟือยและความสมถะนอกจากจะเป็นแบบอย่างของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ช.ล.) แล้วยังมีความสอดคล้องกับการศรัทธาในวันสุดท้าย เมื่อรู้ว่าโลกนี้ไม่ใช่เป้าหมายชีวิตทำให้ไม่ยึดติดกับวัตถุ อำนาจ ชื่อเสียงเกียรติยศบนโลกใบนี้ ทำให้เกิดการแสวงหาปัจจัยยังชีพที่เพียงพอด้วยวิธีการที่ถูกต้องมีคุณธรรม และทำให้เกิดพฤติกรรมการบริโภคที่พอประมาณ ไม่หลงไหลไปกับความสะดวกสบายหรือความบันเทิงใจที่เกินความจำเป็น ตัวอย่างระดับปัจเจกของกรณีศึกษาชุมชนต้นแบบมุสลิมอีสานที่ชาวบ้านมีความพอประมาณในการประกอบอาชีพ เน้นการพึ่งพาตนเองตามกำลังความสามารถ เกษตรกรมีการลดต้นทุนด้วยการเลือกปลูกหญ้าที่หาได้ทั่วไปไม่ต้องซื้อเพื่อใช้เป็นอาหารวัวที่เลี้ยง ผู้มีอาชีพค้าขายมีการทำธุรกิจโดยเน้นใช้แรงงานสมาชิกในครอบครัว กรณีชุมชนมุสลิมบ้านบางโรง ชาวประมง ไม่วางอวนมากเกินไปกำลังเพราะอยากได้เงินมากขึ้น ไม่ฝืนตัวเองไม่ฝืนธรรมชาติ นอกจากนี้ในระดับองค์กร กองทุนชะกาตมีการกระตุ้นให้ผู้รับชะกาตได้รู้จักวิเคราะห์ตนเองด้วยความมีเหตุผล หาสาเหตุที่แท้จริงที่เป็นอุปสรรคในการประกอบอาชีพ มุ่งเน้นให้ผู้รับชะกาตรู้จักพอประมาณในการทำธุรกิจ ไม่ทำเกินกำลัง สนับสนุนให้พึ่งพาตนเอง และในที่สุดได้นำไปสู่การมีภูมิคุ้มกัน

ของผู้รับชะกาต ซึ่งสามารถเอาตัวรอดในสังคมและกลายเป็นผู้ให้ในอนาคต อย่างไรก็ตาม ความพอประมาณและหลักคำสอนอิสลามในเรื่องนี้มีอุปสรรคเชิงปฏิบัติใช้ (หรือประยุกต์ใช้) ที่เหมือนกันคือ กระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่มาจากภายนอก ทำให้มุสลิมจำนวนมากไม่สามารถพัฒนาตนเองให้มีความพอประมาณได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะมุสลิมที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ต้องอาศัยการปลูกฝังที่ดีจากครอบครัว โรงเรียน และองค์กรศาสนา แต่ความพอประมาณที่สามารถปฏิบัติได้ในระดับปัจเจกบุคคลคือการบริโภคภายใต้ขอบเขตข้อจำกัดของรายได้

การมีภูมิคุ้มกัน ถือเป็นวิธีการที่จะเอาตัวรอดจากวิกฤติต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งมีหลากหลายวิธีการ เริ่มจากการเตรียมความพร้อมเพื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต อาศัยความรู้ในการวางแผนในการปรับตัวให้อยู่รอดและความสามารถในการคาดการณ์ปัญหาและความรุนแรงของวิกฤติ โดยวิธีการลดความเสี่ยงที่ดีที่สุดคือการพึ่งพาตนเองเป็นหลักและลดการพึ่งพาจากภายนอก กรณีศึกษาชุมชนมุสลิมบ้านบางโรงถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการมีภูมิคุ้มกัน เห็นได้ชัดเจนจากสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 อันส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจภาพรวมของจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดอื่น ๆ แต่ชาวชุมชนบ้านบางโรงมีการทำมาหากินได้ตามปกติ หากินจากธรรมชาติ เพราะชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์ไว้ และชาวชุมชนส่วนใหญ่ก็ใช้ชีวิตอยู่ได้ไม่ต้องพึ่งพารายได้จากนักท่องเที่ยวภายนอก ทั้งนี้มุสลิมยังสามารถสร้างภูมิคุ้มกันต่อตนเองและสังคมได้ด้วยการสำนึกเสมอว่าพระเจ้าทรงรู้ ทรงเห็น ทรงได้ยินทุกการกระทำ เป็นการป้องกันตนเองและสังคมจากความชั่วร้ายที่จะนำมาซึ่งความสับสนวุ่นวายในสังคม นอกจากนี้ผลลัพธ์ต่อตัวบุคคลยังทำให้มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ท้อแท้สิ้นหวังอย่างง่ายดาย อันเป็นความสามารถในการเผชิญความเสี่ยงหรือปัญหาต่าง ๆ และการปฏิบัติศาสนกิจ เช่น การละหมาดร่วมกัน การถือศีลอด การจ่ายชะกาต และการประกอบพิธีฮัจญ์ ที่ตอกย้ำให้เห็นภาพของการมีส่วนร่วม ความเท่าเทียมกัน การช่วยเหลือแบ่งปัน เห็นอกเห็นใจผู้อื่น อดทน ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างบรรยากาศของการมีสังคมที่ดีและเข้มแข็ง อันเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างภูมิคุ้มกันต่อการ

เปลี่ยนแปลงจากภายนอกของผู้คนในสังคม ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางสังคมที่มีความสำคัญยิ่ง

อภิชัย พันธเสน (2560) ได้กล่าวว่ากระบวนการย่อยของทางสายกลาง อันได้แก่การมีภูมิคุ้มกัน ความพอประมาณ การมีเหตุผลนั้น จะเกี่ยวเนื่องซ้อนกันอย่างชัดเจน ซึ่ง 3 ลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวนั้นเมื่อมีอยู่ในตัวบุคคลแล้ว จะเรียกว่า ‘จิตลักษณะแบบพอเพียง’ (Sufficiency Mindset) ซึ่งจะนำไปสู่การมีพฤติกรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับมุสลิมแล้วจิตลักษณะแบบพอเพียงจะได้มาจากการปลูกฝังอบรมศาสนาอิสลามควบคู่ไปกับการปฏิบัติศาสนกิจและการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมมุสลิมที่เข้มแข็ง สามัคคี

3 การอธิบายผลผลิต

กระบวนการหลักหรือทางสายกลาง ซึ่งประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันจะนำมาซึ่งผลผลิต นั่นคือความยั่งยืน สมดุล มั่นคงของฐานทุนชุมชนอันได้แก่ ทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ ทุนสิ่งแวดล้อม โดยระบบที่ยั่งยืนจะต้องไม่ทำลายต้นทุน เมื่อมีความยั่งยืนแล้วก็จะทำให้เกิดสมดุลและนำไปสู่ความมั่นคงตามลำดับ ผลลัพธ์และผลผลิตก็คือความเป็นสุขก็จะเกิดขึ้นตามมาทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ จากทุกกรณีศึกษา การใช้ชีวิตและการดำเนินงานที่ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ ก็ถือเป็นการไม่ทำลายสมดุลธรรมชาติหรือไม่ทำให้สถานการณ์สิ่งแวดล้อมเลวร้ายลงไปกว่าเดิม ก็ถือว่ามี ความพอเพียงแล้ว ในส่วนชุมชนบ้านบางโรง เนื่องจากเคยประสบวิกฤตทรัพยากรซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตการทำประมงเป็นอย่างมาก ชาวชุมชนจึงเกิดจิตสำนึกร่วมที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดและความมั่นคงในอนาคต มีการศึกษาข้อมูลจนมีความเข้าใจและสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากร จึงคำนึงถึงความสมดุลของฐานทุนทั้งสามในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน มีการกำหนดกติกาเพื่อควบคุมให้มีการใช้ทรัพยากรอย่าง

พอประมาณและการอนุรักษ์สร้างทรัพยากรทดแทนควบคู่กันไป ทำให้เกิดความยั่งยืนและความสมดุลของทุนทั้งสาม

คุณค่าที่เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความเข้าใจในความเชื่อมโยงระหว่างหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักคำสอนอิสลามด้านเศรษฐกิจพอเพียงจนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันย่อมก่อให้เกิดคุณค่าต่อชีวิตในมิติต่าง ๆ ดังนี้

คุณค่าในมิติทางศาสนาอิสลาม การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงอาจเป็นหนทางหนึ่งที่จะเสริมสร้างและเพิ่มพูนความศรัทธาให้กับมุสลิม โดยสามารถทำให้มุสลิมสัมผัสได้ว่ากฎของอัลลอฮฺ(ช.บ.) นั้นมีความเหมาะสมและมีประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างสมบูรณ์ การที่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องเป็นเรื่องเดียวกับคำสอนของอิสลามและจะนำมาซึ่งความสงบสุขของชีวิต เป็นสิ่งที่ปรากฏในอัลกุรอานและสิ่งที่ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด(ช.ล.) ได้ทำเป็นแบบอย่างให้แก่มวลมนุษยชาติโดยตลอดก่อนที่โลกจะรับรู้จักหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเสียอีก

คุณค่าในมิติด้านสังคม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและบทบัญญัติอิสลามต่างก็มีเป้าหมายในการสร้างสังคมที่เป็นมิตร ผู้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ร่วมมือร่วมใจ สามัคคี มีจิตสาธารณะ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นทรัพยากรทางสังคมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน

คุณค่าในมิติด้านเศรษฐกิจ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ของมุสลิมในระดับปัจเจก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุสลิมที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เกษตรกร ชาวประมง ปศุสัตว์ โดยคำนึงถึงความสมดุลของทรัพยากร มีการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการใช้ จะสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก สร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความแปรปรวนของเศรษฐกิจและสังคมได้เป็นอย่างดี ส่วนมุสลิมที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ การมีพฤติกรรมการบริโภคที่เหมาะสมนั้นสามารถลดทอนค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลงได้ ทำให้มีเงินออมมากขึ้น ส่วนในการทำงานทั่วไปนั้น

การมีคุณธรรม ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การใฝ่รู้ กระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเอง ย่อมนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงานในระยะยาว

คุณค่าในมิติการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์มุสลิมไทย หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทรัพย์สินทางภูมิปัญญาของชาติไทยที่แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพและพระกรุณาธิคุณของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลจากนานาประเทศ โดยในเนื้อหาของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีการอ้างอิงถึงการมีคุณธรรมในบุคคลโดยใช้คำสอนทางพุทธศาสนาในการอธิบายเป็นหลัก ทำให้มุสลิมไม่สามารถเข้าถึงแก่นในเชิงลึกได้ หากมีการปรับเปลี่ยนมาใช้คำสอนศาสนาอิสลามมาประกอบกรอธิบายให้กับประชาชนมุสลิม จึงน่าจะทำให้มุสลิมเกิดความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ตามรูปแบบแนวทางที่เป็นของตนเอง เป็นการสร้างอัตลักษณ์ให้กับมุสลิมไทย และยังสามารถสื่อสารเผยแพร่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับประเทศในโลกมุสลิมได้อย่างเต็มที่ โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องศาสนามาเป็นอุปสรรค

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทำให้เห็นถึงแนวทางที่มุสลิมจะสามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งในระดับปัจเจก ระดับชุมชน และระดับองค์กรได้ โดยคณะผู้วิจัยเห็นว่ามุสลิมสามารถทำได้ไม่ยาก และสอดคล้องกับวิถีชีวิตมุสลิม ดังนี้

1) หากมุสลิมดำรงตนเป็นผู้มีคุณธรรมในฐานะมุสลิมแล้วก็จะมีคุณธรรมตามที่เน้นย้ำในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความสามัคคี เอื้อเฟื้อแบ่งปัน ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การดำรงตนในฐานะมุสลิมที่ดีมีคุณธรรมยำเกรงในอัลลอฮ์ และการใฝ่รู้ไม่หยุดพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นบุคลากรศักยภาพในสังคมนั้น ก็เท่ากับมุสลิมได้สร้างทุนมนุษย์คือตนเองขึ้นมาได้แล้ว และการอยู่กันเป็นกลุ่มเป็นก้อน มีการสร้างเครือข่ายประสานงานต่อกัน ถือเป็น การสร้างทุนสังคมเช่นกัน

2) มุสลิมต้องเป็นผู้ใฝ่รู้และรู้จักเพิ่มพูนความรู้ความสามารถและทักษะในการทำงานที่จำเป็นอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมต่อไป โดยความรู้ความสามารถที่ยังคงขาดแคลนในสังคมมุสลิมไทยคือ ความสามารถในการเชื่อมโยงบทบัญญัติอิสลามกับความรู้ด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาสังคมมุสลิมไทย

3) ‘ญามาอะห์ การรวมกลุ่มหรือการสร้างเครือข่ายเป็นสิ่งที่ดีศาสนาสนับสนุน เพราะการรวมกลุ่มเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อันทำให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อกัน สามารถระดมความคิดสติปัญญา จากผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ที่หลากหลาย มาร่วมกันแก้ไขปัญหาได้

4) ทางสายกลางหรือความพอเหมาะพอดีในการดำรงชีวิตระหว่างภาคสักรากิจของศาสนา อาชีพ สังคม ซึ่งมุสลิมต้องไม่ละเลยภาคสักรากิจของศาสนา ไม่หยุดแสวงหาปัจจัยยังชีพและไม่ละทิ้งสังคม ทั้งนี้ การไม่ละทิ้งสังคมหมายถึง ให้ความสนใจต่อความเป็นไปในสังคม ไม่นิ่งเฉยยอมเกิดปัญหาและเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาตามกำลังความสามารถ

5) นำหลักคำสอนศาสนามาเป็นตัวช่วยหรือเป็นสื่อในการสร้างเสริมจิตลักษณะแบบพอเพียง ซึ่งต้องอาศัยความสามารถในการเชื่อมโยงบทบัญญัติศาสนาอิสลามกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากนักวิชาการศาสนา อิหม่าม ผู้นำชุมชนหรือผู้นำในการหาความเชื่อมโยง และนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน การบริหารองค์กร การสร้างสรรค์กิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ อย่างเหมาะสมในงานพัฒนาชุมชนและสังคมมุสลิม

เอกสารอ้างอิง

- Ali Tolong, A. M. (2017). *Ecosystem and Practices towards Nature in Islam*. Islamic Assayid, S. I. (2015). *Al-Wasathiyah: The Middle Path in Islam*. (Naim Wongse-ngam, Trans.; 1st ed.). Natwadagar Printing.

- Association of Mosque Administrators, Nong Chok District. (2020). *Manual of Maulaf (New Muslim)*.
- Foundation for Education and Development of Esarn Muslims. (2011). *Celebration of Islamic Esarn Day '54: Memorial Booklet on the Occasion of the 16th Anniversary of Foundation for Education and Development of Esarn Muslims*.
- Foundation for Education and Development of Esarn Muslims. (2015). *Celebration of Islamic Esarn Day, March 13, 2015: Memorial Booklet on the Occasion of the 20th Anniversary of Foundation for Education and Development of Esarn Muslims*.
- Foundation for Education and Development of Esarn Muslims. (2000). *Foundation for Education and Development of Esarn Muslims and Basic Information on Islamic Esarn*.
- Foundation for Education and Development of Esarn Muslims. (2001). *Memorial book for the opening of the Wan Muhamad noor matha building*.
- Gulan, M. F. (2014). *Analysis of the Life of His Holiness Gulen, Ambassador of the Prophet Muhammad*. (Bunjong Binkasun, Trans.). TUGHRA BOOKS.
- Jitsangwon, T. (2009). "Study of Approaches to Driving Sufficiency Economy: Lessons from 40 Villages" in *Proceedings of the 47th Academic Conference of Kasetsart University: Economics and Business*. Office of Research Support. https://kukr.lib.ku.ac.th/kukr_es/BKN_ECO/search_detail/result/11661

- Laowithi, W. (2562). Islamic Doctrines and Sufficiency Economy Philosophy. *Liberal arts journal Rangsit University*. 14(2), 127-142. <https://rsujournals.rsu.ac.th/index.php/jla/article/view/574/842>
- Panpakdee, P. (2010). *Community Forest Management with Community Participation: A Case Study of Bang Rong Village, Group 3, Pa Khlok Subdistrict, Thalang District, Phuket Province* [Master's Thesis, Maejo University]. <https://dric.nrct.go.th/Search/ShowFulltext/2/190073>
- Phansena, A. (2021). *Sufficiency Economy: King Rama IX's Wisdom and Grace in the Ninth Reign*. Office of Research and Development, Rangsit University.
- Special Commission Office for Coordinating Projects Arising from Royal Initiatives. (2013). *Bang Rong Community: Application Guide for the Sufficiency Economy Philosophy of the Sufficiency Economy Community Type*. <http://www.rdpb.go.th/th/Sufficiency/>
- Senaphan Buamai, T., & Sabaiying, S. (2018). Sufficiency Economy Application: Lessons Learned from Kokmueng Community Bangriang, Kaunniang, Songkhla. *Journal of Social Sciences and Humanities Research in Asia (JSHRA)*. 24(2), 147-146. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/psujssh/article/view/148806/109616>
- Saengwiman, A. (2019). *Aqidah*, Volume 1. S. Wong Song-yiam Publishing

- Thai Chamber of Commerce. (2007). *Sufficiency Economy: New Philosophy in the Age of Globalization*. Amarin Printing and Publishing.
- Thaworn, C., Srisantisuk, S., Suzuki, N., & Nantabut, K. (2014). The Processes of Mangrove Forest Management in Paklok Bay Community. *Journal of Humanities & Social Sciences*, 31(1). 65-88. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/HUSO/article/view/32269/27558>
- Wongdeer, N. (2008). *Philosophy of Sufficiency Economy and the Teachings of Islam* [High Certificate Thesis, Pridi Banomyong Institute]. <https://kpi-lib.com/library/en/books/kpibook-12824/>
- Yosakrai, K. (2019). *Community Power and Integration for Sustainable Economy: A Case Study of Buddhist, Muslim, and Akha Communities in Thailand* [Doctoral dissertation, Thammasat University]. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:112350
- Zakat (Baytulmaal) Fund, Chiang Mai Province. (2019). *Zakat and the Creation of Social Justice*.
- Zakat (Baytulmaal) Fund, Chiang Mai Province. (2020). *Annual Report on Zakat Management for the Fiscal Year 1441 A.H. Meeting on Zakat Management Explanation for the Fiscal Year 1441 A.H.* Zakat (Baytulmaal) Fund, Chiang Mai Province.